

СТОРОЖЕНКО
Сергій Анатолійович

УДК 343.359.3

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НЕЗАКОННЕ
ПЕРЕМІЩЕННЯ ТОВАРІВ ЧЕРЕЗ МИТНИЙ КОРДОН: ЗАРУБІЖНИЙ
ДОСВІД

CRIMINAL LIABILITY FOR THE ILLEGAL MOVEMENT OF GOODS
ACROSS THE CUSTOMS BORDER: FOREIGN EXPERIENCE

заступник начальника –
начальник I відділу управління
протидії незаконному обігу
підакцизних товарів Головного
оперативного управління ДФС
України

Статтю присвячено проблемі відповідальності за незаконне переміщення товарів через митний кордон. Проаналізовано норми зарубіжних нормативно-правових актів, якими встановлено кримінальну відповідальність за незаконне переміщення товарів через митний кордон. Автором відзначено про доцільність проведення порівняння законодавства держав СНД, запропоновані пропозиції щодо вдосконалення вітчизняного законодавства, яким встановлено відповідальність за незаконне переміщення товарів через митний кордон.

* * *

Статья посвящена проблеме ответственности за незаконное перемещение товаров через таможенную границу. Проанализированы нормы зарубежных нормативно-правовых актов, устанавливающих уголовную ответственность за незаконное перемещение товаров через таможенную границу. Автором отмечено о целесообразности проведения сравнения законодательства стран-участниц СНГ, предложены пути совершенствования отечественного законодательства, которым установлена ответственность за незаконное перемещение товаров через таможенную границу.

* * *

Introduction. Now the Ukrainian legislation aimed at protecting interests in the sphere of economic and foreign economic activity remains imperfect. Basically, this concerns the inconsistency of certain sanctions to the benefit that violators of this legislation receive. A particularly lucrative occupation in recent years has been the illegal movement of goods across the customs border of Ukraine with concealment from customs control or outside of customs control. This aspect of the actualization of the need to study foreign experience, which can be used to improve the legislation of Ukraine.

Purpose. The purpose of the article is to investigate the foreign experience of liability for the illegal movement of goods across the customs border.

Results. We found that the composition of commodity smuggling is present in the legislation of all the CIS countries. Moreover, the laws of the countries in question are very similar, which allowed us to identify two common features of the criminal-punishable contraband.

Conclusion. We propose when criminalizing economic contraband in Ukraine: introduce a delineation of responsibility for economic contraband for individuals and legal entities; to grant the person who committed the crime for the first time the opportunity to be released from criminal liability in case of voluntary delivery of contraband until the moment of its detection or compensation of damage caused as a result of the crime committed; it is necessary to provide for a rule that administrative responsibility should be imposed for simple (unqualified) smuggling for the first time; amendments to the legislation should be made by supplementing the Criminal Code of Ukraine with a new article that would establish criminal liability for economic contraband.

Ключові слова: товарна (економічна) контрабанда, незаконне переміщення товарів, кордон, зарубіжний досвід

Ключевые слова: товарная (экономическая) контрабанда, незаконное перемещение товаров, граница, зарубежный опыт

Keywords: commodity (economic) smuggling, illegal movement of goods, border, foreign experience

ВСТУП

У зв'язку з перспективою повернення в Україну кримінальної відповідальності за контрабанду товарів – економічну контрабанду, – актуалізуються дослідження, присвячені закордонному досвіду регулювання даної сфери.

У системі правового забезпечення діяльності щодо протидії злочинним посяганням на економічну безпеку, пов'язаним із порушенням митних відносин і, перш за все, з контрабандою, ухиленням від сплати митних платежів, особливе місце займають норми кримінального законодавства. Цілком природно, що підходи законодавчих органів до регламентації кримінальної, адміністративної відповідальності за митні правопорушення в різних країнах відрізняються. На нашу

думку, дані підходи зумовлені багатьма обставинами. Це пов'язано і з рівнем економічного розвитку, і з історичними традиціями, з культурою зовнішньоторговельних відносин, їх міцністю та рівнем довіри між партнерами [2, с. 69]. При цьому слід підкреслити той факт, що в країнах-учасницях СНД економічна контрабанда є традиційним для кримінального законодавства діянням. У більшості випадків це пояснюється загальним законодавчим корінням, яке залишилися країнам-учасницям СНД у спадок від Радянського Союзу. Але безпосереднє закріплення ознак складу контрабанди у кримінальних кодексах цих країн має значну кількість відмінностей, якими користуються контрабандисти. Такий стан справ призвів до ситуації, коли у зв'язку з відмінностями у правовому регулюванні Україна стала транзитною країною для економічної

контрабанди та її постачальником до країн ЄС. Не сприяє вирішенню проблемної ситуації й існуючий в Україні ліберальний підхід до відповідальності за економічну контрабанду, тобто настання за її вчинення тільки адміністративних санкцій.

МЕТА РОБОТИ

З огляду на вищевикладене, необхідно проаналізувати норми кримінального законодавства країн-учасниць СНД, які встановлюють відповідальність за економічну контрабанду, виокремити ті моменти, які будуть корисними для української правотворчості при криміналізації правопорушень, які полягають в незаконному переміщенні товарів через митний кордон України з приховуванням від митного контролю або поза митним контролем.

РЕЗУЛЬТАТИ

На сьогодні в державах-учасниках СНД діють наступні законодавчі акти, які регламентують кримінальну відповідальність за економічну контрабанду: в Азербайджані – ст. 206 Кримінального кодексу Республіки Азербайджан; в Білорусії – ст. 228/1 КК Республіки Білорусь; у Вірменії – ст. 215 КК Республіки Вірменія; у Казахстані – ст. 234 КК Республіки Казахстан; у Киргизстані – ст. 204 КК Киргизької Республіки; у Молдові – ст. 248 КК Республіки Молдова; в Російській Федерації – ст.ст. 200.1, 200.2 КК Російської Федерації; в Таджикистані – ст. 289 КК Республіки Таджикистан; в Туркменістані – ст. 254 КК Республіки Туркменістан; в Узбекистані – ст. 182 КК Республіки Узбекистан. Виходячи з аналізу норм вищевказаних нормативно-правових актів, які встановлюють відповідальність за контрабанду товарів, ми можемо зробити висновок, що всі країни-учасниці СНД, на відміну від України, в якості кримінально-караного діяння розглядають так звану економічну контрабанду.

1. Способи скоєння розглянутого злочину розкриваються у кримінальному законодавстві всіх країн-учасниць СНД, за винятком Російської Федерації: переміщення з уникненням митного контролю (Вірменія, Казахстан, Киргизстан, Азербайджан, Таджикистан, Молдова, Узбекистан, Туркменістан); переміщення з приховуванням від митного контролю (Вірменія, Казахстан, Киргизстан, Азербайджан, Таджикистан, Молдова, Узбекистан, Туркменістан); переміщення з обманним використанням митних та інших документів (Вірменія, Казахстан, Киргизстан, Азербайджан, Таджикистан, Молдова, Узбекистан, Туркменістан); переміщення з обманним використанням засобів митної ідентифікації (Казахстан, Киргизстан, Азербайджан, Таджикистан, Молдова, Узбекистан, Туркменістан); переміщення поза визначеними законодавством місцями (Білорусь); переміщення у невстановлений час роботи митних органів у встановлених законодавцем місцях (Білорусь); переміщення, поєднане з недекларуванням або недостовірним декларуванням (Казахстан, Киргизстан, Азербайджан, Таджикистан, Молдова, Узбекистан, Туркменістан); переміщення, поєднане із зазначенням заздалегідь недостовірних відомостей (Казахстан); приховування у спеціально виготовлених або пристосованих для цього

сховищах (Молдова)¹.

Таким чином, для більшості країн-учасниць СНД способами здійснення економічної контрабанди є переміщення через митний кордон (країни, Митного союзу, Євразійського економічного союзу) товарів, предметів, цінностей, вчинене наступними альтернативними способами: поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю; з обманним використанням документів, засобів митної ідентифікації; поєднане з недекларуванням або недостовірним декларуванням.

2. Предметом економічної контрабанди найчастіше виступають будь-які товари, предмети або цінності, за винятком обмежених чи заборонених до обороту, контрабанда яких, у зв'язку з їх підвищеною суспільною небезпекою отримує самостійну кримінально-правову оцінку.

У кримінальних кодексах Азербайджану, Вірменії, Киргизстану, Таджикистану, Молдови й Туркменістану відповідальність за контрабанду предметів, вилучених або обмежених в обороті, які носять загально-небезпечний характер (наркотичні засоби, психотропні речовини, озброєння тощо) встановлюється частиною 2 тієї ж статті, що й відповідальність за товарну контрабанду. Таким чином, кодекси вищевказаних країн містять у одній статті два склади контрабанди. Перший склад охоплює незаконне переміщення через митний кордон товарів у значних розмірах (товарна (економічна) контрабанда). Другий склад – це контрабанда предметів, вилучених з вільного обороту в країні. Мова йде про переміщення історичних, культурних цінностей, отруйних речовин, зброї, стратегічно важливих сировинних товарів тощо. Слід відзначити, що схожий підхід² до даної проблеми існував і в українського законодавця до 2011 р., коли економічна контрабанда була декриміналізована.

Продовжуючи наш аналіз, відзначимо, що КК Вірменії урівнює контрабанду культурних та інших матеріальних цінностей (ч. 1 ст. 215); КК Казахстану – товарів, речей і цінностей, відносно яких встановлені спеціальні правила переміщення через митний кордон (ч. 1 ст. 234). Кримінальне законодавство Білорусії розрізняє незаконне переміщення товарів через митний кордон (ч. 1 ст. 228/1) і контрабанду товарів та цінностей, заборонених або обмежених до такого переміщення (ст. 228).

Російська Федерація обмежилася встановленням кримінальної відповідальності за вчинення контрабанди готівки і (або) грошових інструментів (ст. 200¹) та алкогольної продукції і (або) тютюнових виробів (ст. 200²), які, по суті, є товарами (цінностями), відносно яких встановлені спеціальні правила переміщення через митний кордон.

3. Місцем скоєння злочину економічної контрабанди можуть бути: митний кордон держави – Азербайджан, Вірменія, Таджикистан, Молдова, Узбеки-

¹ Даний спосіб вчинення контрабанди, незважаючи на його конкретизацію в КК Молдови, включається в переміщення з приховуванням від митного контролю.

² Він був схожим тому, що в КК України відповідальність за контрабанду наркотиків передбачена окремою статтею.

стан, Туркменістан; митний кордон міждержавного утворення (Євразійський економічний союз, Митний союз) – Білорусь, Казахстан, Киргизстан, Російська Федерація.

4. В якості умов караності відповідні норми КК Азербайджану, Вірменії, Російської Федерації, Киргизстану, Казахстану, Молдови, Таджикистану, Туркменістану й Узбекистану називають значні розміри незаконно переміщуваних товарів (предметів, цінностей), що характеризує масштаби такого переміщення. При цьому самі критерії визначення значного розміру є різноманітними (мінімальна заробітна плата, середньомісячна заробітна плата, середньомісячний розмір оплати праці, місячний розрахунковий показник, сума в національній грошовій одиниці і т.п.), що впливає і на сам граничний розмір настання кримінальної відповідальності за економічну контрабанду³: Азербайджан – від 2 349,48 дол. США; Російська Федерація – від 3 710 дол. США; Киргизстан – від 7 200 дол. США; Молдова – від 7 373,2 дол. США; Туркменістан – від 21 356,5 дол. США; Таджикистан – від 26 550 дол. США; Казахстан – від 33 300 дол. США; Вірменія – від 228 080 дол. США.

КК Киргизстану, Казахстану, Молдови та Узбекистану при оцінці масштабів економічної контрабанди використовують поняття «особливо великий розмір». У доларовому еквіваленті більш суворі санкції призначаються за наступні суми: Узбекистан – від 11 035 дол. США⁴; Киргизстан – від 14 400 дол. США; Молдова – від 14 746,5 дол. США; Казахстан – від 66 600 дол. США.

КК Узбекистану в якості умов караності відносно незаконного переміщення товарів або інших цінностей використовує не лише їх розмір, але й ознаку адміністративної преюдиції (кримінальна відповідальність настає після застосування адміністративного стягнення за таку ж дію). У свою чергу, КК Білорусії в даному випадку використовує лише ознаку адміністративної преюдиції.

5. Кваліфікуючими і особливо кваліфікуючими ознаками є вчинення економічної контрабанди: неодноразово (повторно) (Азербайджан, Казахстан, Таджикистан, Туркменістан); групою осіб (Киргизстан, Молдова); групою осіб за попередньою змовою (Азербайджан, Казахстан, Киргизстан, Російська Федерація, Туркменістан); особою з використанням свого службового (посадового) становища (Азербайджан, Вірменія, Казахстан, Киргизстан, Молдова, Російська Федерація, Таджикистан, Туркменістан, Узбекистан); із застосуванням насильства до особи, яка здійснює митний (прикордонний) контроль (Азербайджан, Вірменія, Казахстан, Киргизстан, Таджикистан, Туркменістан); організованою (злочинною) групою (Азербайджан, Вірменія, Білорусь, Казахстан, Киргизстан,

Російська Федерація, Таджикистан, Туркменістан, Узбекистан); особою, звільненою від певних форм митного контролю (Вірменія, Туркменістан); особою, уповноваженою на переміщення через митний кордон окремих товарів або транспортних засобів, звільнених від встановлених форм митного контролю (Вірменія); особою, раніше судимою за аналогічний злочин (Білорусь); шляхом прориву митного кордону (Таджикистан, Узбекистан); в інтересах організованої групи (Узбекистан); в особливо великих розмірах (Киргизстан, Казахстан, Молдова, Узбекистан).

6. В якості видів покарань розглянуті норми передбачають: штраф (Білорусь, Казахстан, Киргизстан, Молдова, Російська Федерація, Таджикистан, Туркменістан, Узбекистан); арешт (Білорусь, Казахстан); виправні роботи (Казахстан, Киргизстан, Туркменістан, Узбекистан); примусові роботи (Російська Федерація); громадські роботи (Казахстан, Молдова, Узбекистан); обмеження волі на певний термін (Білорусь, Казахстан, Киргизстан, Російська Федерація, Узбекистан); позбавлення волі на певний термін (Азербайджан, Вірменія, Білорусь, Казахстан, Киргизстан, Молдова, Російська Федерація, Таджикистан, Туркменістан, Узбекистан); довічне позбавлення волі; конфіскацію майна (Вірменія, Казахстан, Російська Федерація⁵, Таджикистан, Туркменістан); позбавлення права займати певні посади або займатися певною діяльністю (Казахстан, Таджикистан); ліквідація юридичної особи (Молдова).

Як ми бачимо, найбільш поширеними видами покарання за економічну контрабанду є штраф, обмеження або позбавлення волі, а також конфіскація майна. Суворість санкцій пояснюється тим, що контрабанда сприймається як злочин, який є базовим елементом фінансового живлення організованої злочинності.

Підводячи підсумок порівняльно-правового дослідження контрабандних складів злочинів у кримінальному законодавстві країн-учасниць СНД, можна зробити висновок, що уніфікації засобів боротьби з економічною контрабандою в рамках даного об'єднання не відбулося. На сьогоднішній день відсутня однаковість у предметах, способах, караності, кваліфікуючих та особливо кваліфікуючих ознаках економічної контрабанди, у зв'язку з чим кількість розбіжностей по криміналізації та систематизації діянь є вельми значною. Різниця спостерігається не лише щодо обсягу правових норм, але й щодо спектру прийомів

³ Розрахунок був зроблений автором враховуючи критерії, визначення великого розміру контрабанди, встановлені в національному законодавстві розглянутих країн на 01.01.2018 р.

⁴ КК Узбекистану не оперує поняттям великий розмір. Кодекс встановлює тільки мінімальний розмір контрабанди, з якої настає кримінальна відповідальність і особливо великий.

⁵ Незважаючи на те, що норма ст. 200.2 КК РФ не передбачає такої санкції як конфіскація вона здійснюється на підставі ст. 104.1 КК РФ. Гроші, цінності та інше майно, а також доходи від нього підлягають конфіскації на підставі пунктів «а» і «б» ч. 1 ст.104.1 КК РФ, якщо вони отримані в результаті вчинення тільки тих злочинів, які вказані в даних нормах, або були предметом незаконного переміщення через митний кордон або через державний кордон Російської Федерації, відповідальність за яке встановлена ст.ст. 200.1, 200.2, 226.1 і 229.1 КК РФ. Крім того, згідно з пунктом «в» ч. 1 ст. 104.1 КК РФ підлягають конфіскації гроші, цінності та інше майно, що використовуються для фінансування тероризму, екстремістської діяльності, організованої групи, незаконного збройного формування, злочинного співтовариства (злочинної організації) або призначені для цих цілей [1].

та способів формулювання відповідних складів.

Різниця у підходах до криміналізації, на нашу думку, обумовлена відсутністю узгоджених дій щодо уніфікації законодавства та чіткого уявлення про те, як і якими засобами повинна бути забезпечена боротьба з тими чи іншими видами злочинного посягання. Вирішення цієї проблеми могло бути забезпечено за рахунок прийняття державами шляхом узгодження їх волі єдиного акта наднаціонального характеру, що регулює питання протидії не лише контрабанді, але й іншим правопорушенням у митній сфері. В даному акті доцільно передбачити загальну дефініцію контрабанди, яка згодом могла б бути імplementована державами у їх національне законодавство, погодивши при цьому межі допустимого відхилення в криміналізації, переслідуючи забезпечення суто національних інтересів країн-учасниць [3, с. 212-213]. У рамках СНД все ще доцільною залишається розробка єдиних умов караності економічної контрабанди та її кваліфікуючих ознак, видів покарання і їх розмірів.

Слід підкреслити, що досвід країн СНД щодо встановлення кримінальної відповідальності за економічну контрабанду є пізнавальним і для нашої країни, оскільки Україна хоче повернутися до криміналізації даного діяння. Підкреслимо, що в даному випадку необхідно аналізувати не лише правові норми, які регулюють відповідальність за економічну контрабанду, а й досвід їх використання. В цілому ж ми пропонуємо при криміналізації економічної контрабанди в Україні використовувати наступний досвід країн-учасниць СНД:

– ввести розмежування відповідальності за економічну контрабанду для фізичних та юридичних осіб (досвід Молдови). До фізичних осіб необхідно застосовувати наступні санкції: штраф, обмеження чи позбавлення волі, конфіскація майна; до юридичних осіб необхідно застосовувати наступні заходи кримінально-правового характеру: штраф, конфіскація майна, ліквідація. Якщо контрабанда вчинена посадовою особою або за її допомогою, то на дану особу також має бути накладено санкцію у вигляді позбавлення права займати певну посаду (досвід Казахстану, Таджикистану);

– надати особі, яка вчинила злочин вперше, можливість звільнитися від кримінальної відповідальності у випадку добровільної видачі контрабанди до

моменту її виявлення або відшкодування заподіяного внаслідок вчиненого злочину збитку (досвід Киргизстану, Російської Федерації та ін.);

– при криміналізації контрабанди необхідно використовувати досвід країн-учасниць СНД, у яких настання кримінальної відповідальності залежить від розміру незаконно переміщуваних товарів, а враховуючи європейські прагнення України необхідно також передбачити норму, відповідно до якої за просту (некваліфіковану) контрабанду, вчинену вперше, повинна накладатися адміністративна відповідальність (досвід Білорусі, Узбекистану);

– вносити зміни до КК України слід не шляхом зміни вже існуючої ст. 201 КК («Контрабанда»), а шляхом доповнення КК України новою статтею, яка б встановила кримінальну відповідальність за економічну контрабанду, як це реалізовано на практиці в КК Білорусії, Казахстану, Російської Федерації та Узбекистану.

Список використаних джерел

1. *О некоторых вопросах, связанных с применением конфискации имущества в уголовном судопроизводстве: Постановление Пленума Верховного Суда РФ от 14.06.2018 г. № 17. Дата оновлення: 22.06.2018. URL: <https://www.garant.ru/hotlaw/federal/1202277/> (дата звернення: 24.08.2018)*

2. *Прохоров Л.А., Скачко А.В. Правовые модели противодействия контрабанде: опыт зарубежного законодательства. Общество и право, 2013. № 2 (44). С. 69-77.*

3. *Urda M.N., Sheveleva S.V., Teneneva I.V. Ответственность за контрабанду по уголовному законодательству стран-участниц таможенного союза: проблемы унификации законодательства. Всероссийский криминологический журнал, 2017. Т. 11. № 1. С. 205-215.*

References

1. *About some issues related to the use of confiscation of property in criminal proceedings: Resolution of the Plenum of the Supreme Court of the Russian Federation of 14 June 2018 № 17. URL: <https://www.garant.ru/hotlaw/federal/1202277/> (in Russian)*

2. *Prokhorov L.A., Skachko A.V. Legal models of countering smuggling: the experience of foreign lawmaking. Society and Law, 2013. №. 2 (44). pp. 69-77. (in Russian)*

3. *Urda M.N., Sheveleva S.V., Teneneva I.V. Responsibility for smuggling under the criminal legislation of the countries-participants of the customs union: problems of unification of the legislation. The All-Russian Criminological Journal, 2017. Vol. 11. № 1. pp. 205-215. (in Russian)*